

[RECIENSIE]

Maarten Van Ginderachter & Marnix Beyen (eds), *Nationhood from Below. Europe in the Long Nineteenth Century*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012, 267 pp., ISBN 9780230272477

Dit boek is een neerslag van een internationaal colloquium dat in 2008, met steun van onder meer het ADVN, werd georganiseerd aan de Universiteit Gent, rond het thema: wat betekenden naties en nationalisme voor het gewone volk? In de geschiedschrijving overwegen onvermijdelijk de standpunten van de overheden, elites en intellectuelen, die over de middelen beschikten om hun opvattingen te verspreiden onder de bevolking. Maar hoever drongen die opvattingen door, meer bepaald in de negentiende eeuw toen het analfabetisme nog wijd verspreid was? 100 000 Italianen waren actief betrokken bij het risorgimento, de nationale éénmakingsbeweging in het midden van de negentiende eeuw: dat was een groot aantal maar het moet worden gezien in een bevolking van meer dan 20 miljoen, schrijft Ilaria Porciani. Zij noemt het risorgimento vooral het werk van een geletterde minderheid, en van de stedelijke bevolking uit het noorden en het centrum van Italië, die een eeuwenoude burgerschaps-traditie kende.

Klopt de gangbare voorstelling, dat mettertijd het nationalisme zich ontwikkelde van een elite-verschijnsel tot een massabeweging? Maarten Van Ginderachter situeert die vraagstelling in een boeiend overzicht van de ontwikkeling sinds de jaren 1970 van de West-Europese historiografie over het nationale probleem. John Breuilly voegt een theoretische

beschouwing toe die mij, eerlijk gezegd, niet veel wijzer heeft gemaakt. Zoals het meestal gaat in colloquia en verzamelbundels, vormen de bijdragen over de verschillende landen een nogal dispaaraat geheel, ook al hebben de auteurs kennisgenomen van elkaars werk. Want ze behandelen verschillende perioden of kiezen een andere invalshoek om het heel complexe probleem van de nationaliteit te benaderen. Toch kunnen de twee uitgevers, beiden verbonden aan de Universiteit Antwerpen, enkele bevindingen aanwijzen als stapstenen voor verder vergelijkend onderzoek. Uit de studie van James Brophy over het Rijnland 1800-1850 onthouden ze dat dit grensgebied een eigen collectieve identiteit had; de burgerij reageerde daar op de internationale schokken van 1813 en 1840 vanuit een Duits natiebewustzijn, maar bij de gewone bevolking was dat pas het geval bij de Frans-Duitse oorlog van 1870. Er was dus intussen een nationalisering gebeurd van bovenaf. In diezelfde oorlog bleek het Franse nationaal bewustzijn, hoewel gevormd door een langdurige en sterke staatstraditie, niet in staat om een eensgezinde patriotische mobilisatie te wekken, omdat het te zeer door politieke en sociale kloven werd ondermijnd (bijdrage van Jean-François Chanet). Oorlogen spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van nationaal bewustzijn. Laurence Cole benadrukt dat Cisleithanië, de Oostenrijkse helft van het Habsburgse keizerrijk dat bij het einde van de Eerste Wereldoorlog zou uiteenvallen in nationale staten, in 1914 door de meerderheid van de bevolking aanvaard of zelfs positief ondersteund werd. De sociaal-revolutionaire factor acht hij belangrijker in de breuk met het regime, dan 'nationale' factoren. Antoon Vrints wijst op de materiële levensomstandigheden als verklaring voor de reacties van het gewone volk in België op diezelfde oorlog. Omdat vooral de bezetter verantwoordelijk werd gesteld voor de ondergang ellende, versterkten de anti-Duitse gevoelens het Belgisch patriotisme, bijzonder in de steden die honger leden. In die steden mislukte dan het activisme, en in de tussenoorlogse periode ook het Vlaams-nationalisme. Op het platteland daarentegen kan het minder anti-Duitse klimaat de overgang naar een anti-Belgisch Vlaams-nationalisme vergemakkelijkt hebben. Saartje Vanden Borre en Tom Verschaffel gingen op zoek naar het nationaal bewustzijn van de massaal aanwezige Belgische uitwijkelingen in Rijsel in de tweede helft van de negentiende eeuw. Die industriearbeiders behielden ook in de tweede en derde generatie hun Belgische nationaliteit, die hen vrijstelde van de langdurige Franse legerdienst. Maar hun integratie in le Nord verliep vlot en was ten slotte succesvol, ook van Frans standpunt.

In de bijdrage van Cole over Cisleithanië en die van Fernando Molina en Miguel Cabo Verde over Spanje wordt benadrukt dat de bevolking een gelaagde of getrapte identiteit had, zich niet alleen identificeerde met een lokale en een regionale entiteit maar tegelijk met de overkoepelende staatsstructuur. Tsjechisch zijn ging samen met Boheems zijn

en Oostenrijks. Dat werd over het hoofd gezien door vroegere (meer propagandistische) auteurs die de centrale staat voorstelden als de verdrukker van de volkeren of taalgroepen (die pas in de twintigste eeuw tot naties zouden evolueren). Cole wijst ook op de *“utraquisten”* die geen keuze van taal wilden maken. Molina en Cabo Verde stippen aan dat zelfs de stedelijke elites uit de etnische periferie van Spanje, die de volkstaal en de regionale traditie promootten, tegelijk met de regio ook de Spaanse natie opbouwden. – Zoals de flaminganten uit de tijd van Conscience en Gezelle m.i. het Belgisch nationaal bewustzijn versterkten in brede volkslagen.

[Lode Wils]
